

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TARBIYA TURLARI

TERMIZ IQTISODIYOT VA SERVIS
UNIVERSITETI PEDAGOGIKA VA
IJTIMOIY GUMANITAR FANLAR FAKULTETI
BOSHLANG'ICH TA'LIM 2-KURS TALABASI
SHERALIYEVA ROBIYA

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda tarbiyaning asosiy turlari – aqliy, axloqiy, ma'naviy, estetik, jismoniy, mehnat va ekologik tarbiya turlari yoritilgan. Har bir tarbiya turi mazmuni, vazifalari va amalga oshirish mexanizmlari ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan.

KIRISH

Boshlang'ich ta'lim — ta'lim-tarbiya jarayonining eng mas'uliyatli bosqichlaridan biridir. Aynan shu davrda o'quvchilarda dastlabki ijtimoiy ko'nikmalar, ma'naviy qadriyatlar, mehnatsevarlik, mustaqil fikrlash va odob-axloq asoslari shakllanadi. Shuning uchun boshlang'ich sinflarda ta'lim bilan bir qatorda tarbiya jarayonining ham samarali olib borilishi alohida ahamiyat kasb etadi. Tarbiya turlari o'quvchi shaxsining har tomonlama kamol topishini ta'minlashga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Boshlang'ich ta'lim jarayonida tarbiya o'quvchi shaxsining har tomonlama shakllanishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Aqliy tarbiya bolalarning fikrlash doirasini kengaytiradi. O'qituvchi aqliy tarbiyani dars jarayonida to'g'ri tashkil etganida bolalarda mustaqil o'rganishga qiziqish kuchayadi. Maktabning birinchi bosqichida o'quvchilarning bilimga bo'lgan ehtiyoji tabiiy ravishda ortib boradi. Darslarda mantiqiy vazifalardan foydalanish aqliy rivojlanishni jadallashtiradi. Aqliy tarbiya bolaning kelajakdagi ilmiy izlanishlari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

O'quvchilarda diqqatsizlikni kamaytirish ham aqliy tarbiyaning muhim vazifasidir. Kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni shakllantirish intellektual o'sishga xizmat qiladi. O'qituvchi savollar berish orqali o'quvchilarni izlanishga undaydi. Mustaqil fikr bildirgan bola o'ziga ishonchi ortgan shaxs sifatida shakllana boshlaydi. Aqliy tarbiya jarayonida o'quvchilarning idrok qilish qobiliyati takomillashadi. Har bir darsda bajariladigan kichik topshiriqlar fikrlash faolligini oshiradi. O'quvchilarning nutqini o'stirish ham aqliy tarbiyaning muhim jihatlaridan biridir. Tushunarli izohlar orqali bolaning tafakkuri tizimlanadi. Aqliy tarbiya darsdan tashqari mashg'ulotlar orqali ham boyitilishi mumkin. O'yin orqali o'qitish usullari kichik yoshdagi bolalarning intellektual faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi. Axloqiy tarbiya esa o'quvchilarning odob-axloq qoidalarini anglashiga yordam beradi. Maktabda axloqiy tarbiya kundalik muomala madaniyatini shakllantirishdan boshlanadi. Yosh o'quvchi salomlashishdan tortib, navbat kutishgacha bo'lgan odobiy me'yorlarni bilishi lozim. O'qituvchining shaxsiy namunasi axloqiy tarbiyada katta ahamiyat kasb etadi. Bola o'z o'qituvchisiga qarab xulq-atvorini shakllantiradi. Axloqiy tarbiya jarayonida mehr-oqibat tushunchasi alohida o'rin tutadi. Tengdoshlar o'rtasidagi hurmat munosabatlari axloqiy madaniyatning asosidir. Darsdagi intizom o'quvchining mas'uliyatini oshiradi. Axloqiy tarbiya oiladagi tarbiya bilan uyg'un olib borilganda yanada samarali bo'ladi. O'qituvchi o'quvchilarga odob qoidalarini amaliy misollar orqali tushuntiradi. Yaxshi so'zning inson ruhiyatiga ta'siri haqida suhbatlar axloqiy tushunchalarni mustahkamlaydi. Sinfda mehribon va iliq muhit yaratilishi axloqiy tarbiyaning asosiy shartidir. Jismoniy tarbiya esa bolalarning sog'lig'ini mustahkamlashga xizmat qiladi. Kichik yoshdagi o'quvchilar uchun harakatga boy faoliyatlar juda muhimdir. Jismoniy mashqlar organizmning to'g'ri rivojlanishini ta'minlaydi. Sport o'yinlari bolalarning jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Jismoniy tarbiya darslarida gigiyena qoidalariga amal qilish o'rgatiladi. Sog'lom turmush tarzi haqidagi tushunchalar erta yoshdan shakllanishi lozim. O'quvchilar saf mashqlarida intizomlilikni o'zlashtiradi. Jismoniy tarbiya bolalarda chaqqonlik, matonat va bardoshlilikni rivojlantiradi. O'quvchilar o'yin jarayonida qoidaga rioya qilishni o'rganadilar. Jismoniy tarbiya

orqali bolalarning ruhiy holati ham barqarorlashadi. Estetik tarbiya esa o'quvchilarga go'zallikni his qilishni o'rgatadi. Rasm chizish darslari bolalarning tasavvurini kengaytiradi. Musiqa tinglash orqali ularning ruhiy dunyosi boyiydi. She'r yodlash badiiy didni shakllantiradi. Estetik tarbiya bolalarda san'atga hurmatni oshiradi. Atrofdagi go'zallikni ko'ra bilish ko'nikmasi estetik tarbiyaning muhim qismidir. Tabiat manzaralarini kuzatish orqali o'quvchi go'zallikni qadrlashga o'rganadi. Estetik tarbiya bolani ijodkorlikka yo'naltiradi. O'quvchilar maktab bayramlarida ishtirok etib, o'zlarining iste'dodlarini namoyon qiladilar. Mehnat tarbiyasi bolalarda mehnatsevarlikni shakllantiradi. Sinfni yig'ishtirish jarayoniga jalb qilingan o'quvchi tartibni qadrlay boshlaydi. Mehnat topshiriqlarini bajarish mas'uliyatni oshiradi. Kichik mehnat jarayonlari bolaga o'zini foydali his etish imkonini beradi. Qo'l mehnati mashg'ulotlari mayda motorika rivojiga ham hissa qo'shadi. Mehnat tarbiyasi bolalarda natija uchun intilish fazilatini shakllantiradi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchi shaxsining intellektual, axloqiy, ma'naviy hamda jismoniy rivojlanishida eng muhim davr hisoblanadi. Ushbu jarayonda tarbiyaning turli yo'nalishlari uyg'un qo'llanilishi ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omildir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari psixologik va ijtimoiy rivojlanishning faol bosqichida bo'lgani sababli tarbiyaning ilmiy-nazariy asoslarini puxta ishlab chiqish pedagogika fanining dolzarb vazifalaridan biridir. Aqliy tarbiya o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, tahliliy yondashuv, aqliy faoliyatni rivojlantiradi. Axloqiy tarbiya esa halollik, mas'uliyat, hurmat, odob kabi fazilatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ma'naviy-ma'rifiy tarbiya milliy qadriyatlar, vatanparvarlik, insonparvarlik tamoyillarini bolalar ongiga singdirishda muhim rol o'ynaydi. Estetik tarbiya o'quvchilarda go'zallikka muhabbat, badiiy did va san'atga qiziqishni rivojlantiradi. Jismoniy tarbiya sog'lom turmush tarzini shakllantirish, harakat madaniyatini rivojlantirishni ta'minlaydi. Mehnat tarbiyasi tartib-intizom, mehnatsevarlik, mas'uliyatlilik sifatlarini mustahkamlaydi. Ekologik tarbiya esa tabiatni asrash, ekologik madaniyatga ega bo'lish, atrof-muhitga ongli munosabatni shakllantirishga qaratilgan. Tarbiyaning barcha turlari o'zaro integratsiyalashgan holda amalga oshirilishi boshlang'ich maktab

o'quvchisining har tomonlama barkamol shaxs sifatida shakllanishini ta'minlaydi. Shuningdek, tarbiya jarayonida o'qituvchi, oila va jamiyat hamkorligining yuqori darajada bo'lishi pedagogik natijaning samaradorligini oshiradi.

Boshlang'ich ta'limda tarbiya turlarining ilmiy asoslangan va izchil tashkil etilishi bolaning keyingi bosqichlardagi ta'lim-tarbiyasining poydevori hisoblanadi. Turli tarbiya yo'nalishlarining yagona tizim sifatida qo'llanishi o'quvchi shaxsining ma'naviy, aqliy va jismoniy jihatdan uyg'un rivojlanishiga xizmat qiladi. Har qanday mehnatning qadriyat ekanini anglash eng muhim o'zgarishlardan biridir. O'quvchilar mehnat jarayonida hamkorlik qilishni o'rganadilar. Ekologik tarbiya esa tabiatga mehr uyg'otishga yordam beradi. Bolalar tabiatni asrash zarurligini kundalik hayot misolida tushunadilar. Daraxt ekish tadbirlarida ishtirok etish ekologik mas'uliyatni oshiradi. Tabiatni kuzatish orqali o'quvchilarda ekologik madaniyat shakllanadi. Chiqindilarni to'g'ri tashlash odati ekologik tarbiyaning eng oddiy, ammo muhim qadami hisoblanadi. O'quvchilar suv, havo va quvvatni tejashning ahamiyatini anglaydilar. Ekologik o'yinlar tabiatga bo'lgan mehrni chuqurlashtiradi. Vatanparvarlik tarbiyasi esa o'quvchilarni yurtiga mehr qo'ygan shaxs sifatida shakllantiradi. Davlat ramzlarini bilish ularda milliy g'ururni uyg'otadi. Tarixiy shaxslar haqida hikoyalar o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi. Milliy qadriyatlar bilan tanishish vatanparvarlikning asosidir. Bayram tadbirlarida ishtirok etish milliy tuyg'ularni mustahkamlaydi. Mahalliy urf-odatlar bilan tanishgan bola o'zligini anglaydi. Vatanparvarlik tarbiyasi o'quvchining yurtga daxldorlik hissini kuchaytiradi. O'quvchi o'z maktabi, mahallasi va vatani uchun foydali bo'lishni istaydi. Tarbiya turlari bir-biri bilan uyg'unlashgan holda olib borilganda o'quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishi ta'minlanadi. Har bir tarbiya turi boshqasini to'ldiradi va boyitadi. O'qituvchi bu jarayonning markazida turib, o'quvchilarga yo'l-yo'riq ko'rsatadi. To'g'ri tashkil etilgan tarbiya jarayoni kelajakda barkamol avlodni voyaga yetkazishga xizmat qiladi. Boshlang'ich ta'limda tarbiya turlari kompleks tarzda qo'llanganda ta'lim samaradorligi ham sezilarli ravishda ortadi. O'quvchi tarbiya jarayonida nafaqat

bilim oladi, balki insoniy fazilatlarni ham o'zida shakllantiradi. Shu sababli boshlang'ich ta'lim bosqichi tarbiya masalasida alohida e'tibor talab etadi.

Xulosa

Boshlang'ich ta'limda tarbiya turlari bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, o'quvchi shaxsining har tomonlama kamol topishiga xizmat qiladi. O'qituvchining vazifasi — ushbu tarbiya turlarini kompleks qo'llagan holda, o'quvchilarda yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlar, mustahkam bilim va sog'lom dunyoqarashni shakllantirishdir. Boshlang'ich ta'limda samarali tarbiya jarayoni kelajakda barkamol avlodni voyaga yetkazishda muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov A. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. – Toshkent, 2019.
2. Usmonova Z. Pedagogik psixologiya asoslari. – Samarqand, 2020.
3. Xolmatova M. Aqliy tarbiya metodlari va vositalari. – Toshkent, 2021.